

УДК 811.93.03

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ ПРИКЛАДІВ У НАУКОВИХ ТЕКСТАХ ЛІНГВІСТИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

Юлія ВАСЕЙКО, Наталія ЦЬОЛИК (Луцьк, Україна)

e-mail: jvaseyko@gmail.com, nata_cl@ukr.net

ВАСЕЙКО Юлія, ЦЬОЛИК Наталія. СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ ПРИКЛАДІВ У НАУКОВИХ ТЕКСТАХ ЛІНГВІСТИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

У статті розглядаються особливості перекладу прикладів у наукових лінгвістичних текстах на прикладі польської та української мови. З'ясовано спільні та відмінні риси між цитатою та прикладом. Приклад завжди є цитатою в тому сенсі, що він стає зображенням, елементом іншої об'єктної мови. Разом з тим той самий фрагмент може функціонувати як цитата і як приклад. Проаналізовано, коли приклад потребує перекладу, а коли може вживатися в мові оригіналу. У висновках надано практичні рекомендації для перекладачів.

Ключові слова: приклад, цитата, науковий переклад, мова перекладу, мова оригіналу.

VASEIKO Yulia, TSIOLYK Natalia. SPECIFIC FEATURES OF EXAMPLES TRANSLATION IN SCIENTIFIC LINGUISTIC TEXTS

The article deals with the peculiarities of examples translation in scientific linguistic texts on the basis of the Polish and Ukrainian languages. The common and distinctive features between the quotation and the example are found. The purpose of the quotation is to get acquainted with someone's opinion, and the purpose of the example is illustration of the author's thesis, an image of the expression usage which is used to support or reflect the author's thesis. An example is always a quotation in the sense that it becomes an image, an element of another object language. At the same time, the same fragment can function as a quotation and as an example. Examples can be made by the author, they can be derived from the literature of the subject or from specialized texts in different fields of science, representing different styles. Particular attention is drawn to examples in the linguistic text. It is analyzed when an example needs translation, and when it can be used in the source language. The translator has three main ways to translate an example. Firstly, he can leave the example in its initial form without translation, and secondly, he uses original examples with the translation. In the contemporary tradition of the Ukrainian-Polish translation, the way of presenting examples in the source language with the addition of translation is mostly often used. The final technique can be to replace the initial example with an appropriate example in the language of translation. Examples should not be replaced when the author refers to the analysis of a word, statement, etc. made by another author, even without citing it directly. The possibility or impossibility of replacing examples of the source language with examples of the language of translation depends not only on the proximity of languages and on whether this phenomenon occurs in both languages, but also on the method of description. The attention is paid to the need to comment on the translator's decision in each specific case of the scientific text translation. The conclusions provide practical recommendations for translators. The main task for the translator of the scientific linguistic text should be aspiration for maximum clarity of translation for the reader.

Keywords: example, quotation, scientific translation, translation language, source language.

Специфіка мовознавчих текстів полягає в тому, що вони зазвичай містять лінгвістичні приклади, які є дуже важливим елементом тексту. Під поняттям лінгвістичні приклади будемо розглядати фрагменти тексту – різні мовні одиниці: слова, вирази та ін. – які служать автору для ілюстрації явища чи тези або предмета лінгвістичного аналізу.

Приклади у наукових текстах лінгвістичного характеру рідко стають предметом окремих досліджень. У дослідження відомого польського мовознавця Станіслава Гайди лише кілька абзаців присвячено цій темі. Він вважає: «Przykład może służyć jako środek demonstrujący wykładane tezy i wówczas wchodzi w skład tekstu pobocznego. Może być jednak podstawą, na której opiera się wyjaśnienie czy dowód, i wtedy staje się składową tekstu głównego» [4, с. 157]. Польські норми щодо регуляції перекладу лінгвістичних наукових текстів знаходяться на стадії напрацювань та розробок. Цій тематиці посвячено праці К. Сосновської [7], В. Новіцького [6], Б. Ксляр [5] та ін.

У нашій роботі розглянемо проблеми перекладу прикладів у науковому тесті. Приклад завжди є цитатою в тому сенсі, що він стає зображенням, елементом іншої об'єктної мови. Разом з тим, від цитати у вузькому сенсі, тобто взятої з іншого наукового тексту, він відрізняється за змістом, оскільки не повинен містити характеристики, судження або думок автора. Приклад і цитата також розрізняються за своїм призначенням. Мета цитати полягає в тому, щоб ознайомити з чієюсь думкою (часом використовується лише спосіб вираження, спосіб опису даного явища, зроблений іншим автором). Метою прикладу може бути ілюстрація тези автора, зображення використання (кимсь) виразу, котрий вживається для підтримки або віддзеркалення тези автора (ілюстративні приклади).

Слід звернути увагу на те, що ми по різному дивимося на тексти коли їх цитуємо та коли вживаємо як приклад. Той самий використаний фрагмент може функціонувати як цитата і як приклад (перший раз наведений для того, щоб ознайомитися – скажімо – з думкою автора, другий раз для того, щоб проілюструвати певні мовні явища). З точки зору графічного оформлення приклад зазвичай не береться в лапки, а виділяється в тексті іншим типом друку.

Як приклади в лінгвістичних текстах можуть виступати різні мовні одиниці: фонетичні, фонологічні, морфологічні, словотворчі, лексичні та синтаксичні. Це можуть бути морфеми, слова, словосполучення, речення і навіть цілі абзаци. Дуже рідко як приклад використовується великий фрагмент тексту.

Приклади можуть бути сконструйовані автором, вони можуть походити з літератури предмету або зі спеціалізованих текстів з різних областей науки, представляти різні стилі. Також вони часто походять з художньої літератури. Приклади можуть ілюструвати конкретні лінгвістичні явища, наприклад, багатозначність мови, класифікацію мовних явищ або їх типів, можливості використання (правила та сферу їх застосування), різні значення слів тощо. Вони також можуть бути предметом аналізу та виступати в ролі різних членів речення. Перед прикладом, що становить предмет аналізу, часто вживається означення, що називає дану мовну одиницю, таку як «слово», «дієслово» тощо. Приклади котрі стають предметом аналізу часто виступають у вигляді цілого речення.

Ілюстративні приклади – це фрагменти тексту, котрі не становлять інформаційної частини тексту. Вони існують як своєрідний «надтекст», фактично будучи текстом у тексті та становлять окреме інформаційне ціле, де взагалі їх інформаційна цінність є вторинною ознакою. Звідси впливає теоретична можливість їх заміни у тексті перекладу на функціонально еквівалентні приклади з іншим змістом.

У польській мові ілюстративним прикладам часто передують слова, такі як: «na przykład» (найчастіше у скороченій формі – np., por., zob.). Можуть додаватися до тексту за допомогою окремих речень: «Oto jeszcze jeden przykład, Przyjrzyjmy się zdaniu, wyrazowi, czasownikowi ... itp.».

Приклади такого типу не мають відношення до когерентності тексту в цілому, складають окрему синтаксичну і інтонаційну одиницю, не входять до синтаксичної структури речення чи більшого фрагменту тексту. При здійсненні перекладу ці приклади можуть видалятися з тексту без шкоди для семантичної послідовності та синтаксичної структури. Особлива ситуація виникає при перекладі робіт, предметом яких є аналіз цілих текстів. Необхідність збереження їх у первісному вигляді очевидна, як і додавання до них перекладу.

У текстах оригіналів приклади можуть вживатися на мові оригіналу (мова 1). Зауважмо, що цей приклад може бути не оригінальним прикладом, а перекладом іншомовного прикладу (з мови 3). Це вимагає звернутися до прикладу мовою оригіналу. Звичайно, це можливо тільки, якщо наведено джерело прикладу або якщо приклад і його джерело добре відомі.

Приклади в тексті оригіналу можуть вживатися іноземною мовою (мова 3). Варто звернути увагу, що в тексті оригіналу вони можуть супроводжуватися перекладом на мову оригіналу (мова 1), його, однак, не потрібно перекладати відповідно до принципу, що завжди слід здійснювати переклад лише з оригіналу.

Проблема перекладу прикладів є спірним питанням. Загальноприйнятим є те, що приклади повинні бути залишені в їх первісному вигляді (мова 1 або мова 3). Переклад прикладів можна подати в примітках перекладача чи редактора. Останнім часом таке рішення найчастіше використовується при здійсненні польсько-українських перекладів.

Деякі приклади мовою 1 можна замінити прикладами в мові 2, добираючи еквіваленти за змістом. У цьому сенсі можна стверджувати, що приклад є одиницею перекладу, тобто найменшим фрагментом тексту, який треба розглядати в цілому.

Якщо лінгвістичні приклади в текстах перекладу залишилися в оригінальному вигляді (мова 1 або мова 3), до них слід додати переклад на мову перекладу (мова 2). Такий переклад зазвичай є буквальним, він не повинен відповідати вимогам мовної коректності, а передавати ті характеристики, наприклад, слова, котрі ілюструються оригінальним прикладом.

Отже, коли мова йде про переклад прикладів у наукових текстах лінгвістичного характеру, можемо виокремити три варіанти дій перекладача:

1) залишити приклад в оригінальній формі без перекладу – оригінальні приклади без перекладу (мова 1 (або мова 3));

2) приклади залишаються в своєму оригінальному вигляді з додаванням перекладу – оригінальні приклади з перекладом (мова 1 (або мова 3) + мова 2);

3) заміна оригінального прикладу відповідним прикладом у мові перекладу – приклади перекладача (мова 2).

Спробуємо більш детально розглянути дії перекладача у цих ситуаціях. Приклади у мові оригіналу подані без перекладу зустрічаються дуже часто. Залишення оригінальних прикладів у тексті перекладу, іноді викликає необхідність подавання назви цієї мови в тексті перекладу. У польській мові оформляємо це таким чином: «[m. in. angielskim], [w niemieckim], [w języku gosujskim]». Бажано не використовувати довгих прикладів мовою оригіналу без перекладу, особливо якщо це граматичні таблиці, схеми з енциклопедій та інший такого типу матеріал.

У сучасній традиції українсько-польського перекладу найчастіше використовується спосіб подання прикладів мовою оригіналу з додаванням перекладу [3]. Найзручніше цей переклад розташовувати в дужках поряд з оригіналом. При перекладі таким способом об'ємних робіт з великою кількістю прикладів може ускладнитися розуміння змісту наукового тексту та значно збільшитися розмір дослідження, пропорції теоретичного матеріалу та його ілюстрації будуть порушені. У певному сенсі це призведе до значної відмінності від оригіналу, адже в його тексті прикладів менше рівно вдвічі. Тому третій спосіб перекладу є хорошим, а саме заміна (зазвичай часткова) матеріалу прикладів мовою оригіналу на матеріал мови перекладу. Це не завжди можливо, тому приклади повинні залишатися в оригінальній формі, якщо вони ілюструють феномен конкретної мови, що не існує в мові перекладу. Наприклад, назви часів дієслова у різних мовах – залишаємо французькою «*imparfait* та *passé composé*», німецькою – «*Plusquamperfekt, Präteritum*».

Правильно залишити оригінальні приклади, де чітко вказано хто є їх автором. Заміна іншомовного прикладу мовою перекладу створить враження, що якийсь автор, наприклад, англійський, розглядав у своїй науковій роботі польські чи українські слова, що не відповідає дійсності. Приклади не слід замінювати у випадку, коли автор посилається на аналіз слова, висловлювання тощо, зробленого іншим автором, навіть не цитуючи його безпосередньо.

Окреме місце займають приклади з відомих (і тому зазвичай перекладених на мову перекладу) літературних творів. Тут слід використовувати принцип, як у перекладі цитат, тобто використання готових (опублікованих) перекладів. Наприклад, не перекладати самому текст Станіслава Вінченца, а використати відомі переклади Богдана Сенезака, Романа Гнатіва чи Тараса Прохаська [1]. Однак виявляється, що це не завжди можливо, особливо у випадку поетичних прикладів, оскільки переклад іноді не містить одиниць, що ілюструють цікаві для автора явища.

Хоча частина прикладів з художньої літератури має друковані (опубліковані) еквіваленти, при перекладі краще прийняти принцип, що ці приклади зберігаються в оригінальній формі, а до них додати в дужках відомий або власний переклад (коли робота не була перекладена або коли знайдені переклади не відповідають даній ситуації).

Заміна в науковому дослідженні прикладів мовою оригіналу на приклади мовою перекладу є ризикованим завданням, і тому цей спосіб перекладу прикладів у лінгвістиці рідко використовується. Тим не менш, це можливо завдяки тому, що приклади зображують мовні явища, більшість з яких можна проілюструвати мовою перекладу. У польському виданні «*Semantyka leksykalna/ Лексическая семантика*» російський академік Юрій Апресян зауважив про переклад дослідження: «*nie tylko przetłumaczyli na język polski, ile odtworzyli na polskim materiale*» [2, с. 13].

Можливість або неможливість заміни прикладів оригіналу на приклади мовою перекладу залежить не тільки від близькості мов і від того, чи відбувається це явище в обох мовах, але й від способу опису лінгвістичного матеріалу. Замінити оригінальні приклади, якщо вони становлять предмет аналізу, перекладачу практично неможливо. Наприклад, коли автор аналізує використання зворотного займенника «себе» в українській мові. Це складно не тільки через системні відмінності, але й тому, що для цього необхідно виконати аналогічний аналіз для іншої мови, тобто підтвердити спостереження автора на матеріалі мови перекладу, що не входить до обов'язків перекладача.

При заміні прикладів слід звернути увагу на те, чи не потребує змін авторський текст. Наприклад, біля авторських прикладів слід зазначити «в ... мові/ w języku ...» та вказати відповідну мову. Очевидно, що будь-які зміни в тексті, а також будь-які заміни прикладів повинні (по можливості) узгоджуватися з автором оригінального тексту.

Використання принципу заміни прикладів мовою оригіналу на приклади мовою перекладу вимагає коментування в примітках або зносках.

Існує ще один спосіб вирішення проблем перекладу прикладів у наукових текстах лінгвістичного характеру: в основному тексті подається приклад на мові перекладу, а оригінальний приклад наводиться в примітках (і навпаки).

Отже, приклади не можна замінювати прикладами мовою перекладу, коли йдеться про:

- слово у певній мові та його функціонування в системі, тобто коли маємо справу з відсутністю лексичного відповідника;

- приклади, проаналізовані іншими авторами (введені, цитовані як приклади), не мовою оригіналу (мова 1), а іноземною (мова 3).

Натомість, приклад мовою оригіналу можна замінити прикладом мовою перекладу коли:

- лінгвістична сторона прикладу не дуже важлива;

- мова йде про тип висловлювання, а не про конкретний вираз, не про мовну форму;

- йдеться про явище, а не про мовні властивості.

Перекладач наукового тексту лінгвістичного спрямування повинен прагнути до максимальної зрозумілості перекладу для читача. Одним із шляхів досягнення цього завдання є заміна прикладів оригіналу на приклади мовою перекладу, подача максимальної кількості прикладів мовою перекладу. Це відносно легко з ілюстративними та доказовими прикладами.

Навіть такий короткий аналіз проблеми перекладу прикладів у лінгвістичних текстах дозволяє стверджувати, що це дуже цікаве, складне питання, що вимагає від перекладача серйозних роздумів, як відобразити різні мовні, соціологічні та історичні чинники в кожному конкретному випадку.

На основі проаналізованого матеріалу можемо сформулювати основні поради для перекладачів лінгвістичних прикладів. Насамперед, приклади в мові оригіналу (мова 1) можна замінювати прикладами мови перекладу (мова 2). Іншомовні приклади можна залишити (мова 1 і мова 3), але доповнити перекладом. Також, переклад іноземних прикладів (мова 3) має здійснюватися на основі норми, про необхідність перекладати з оригіналу, а не з мови з якої робимо переклад (мова 1). Тому приклади, перекладені з «третьої» мови, повинні бути подані в оригіналі або в перекладі з оригіналу, а не з перекладу. Перекладач в міру необхідності повинен перекласти приклади доповнювати коментарями. Для прикладів, які є цитатами з інших текстів (головним чином у випадку з художніми текстами), загальним правилом є те, що фрагменти інших текстів повинні бути надані у вигляді вже опублікованого перекладу. У таких ситуаціях, звичайно, слід подати бібліографічні дані використаного перекладу. Не потрібно самостійно перекладати відомі приклади, лише у деяких особливих випадках, аргументуючи ситуацію у відповідному коментарі.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Цюлик Н.М. Українські переклади «На високій полонині» Станіслава Вінценза. «Україна та Польща: минуле, сьогодення, перспективи» Т.8. Інститут Польщі Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, Генеральне консульство РП у Луцьку. Луцьк, 2018. С.130-132

2. Apresjan Ju. D. Semantyka leksykalna. Synonimiczne środki języka, tł. Z. Kozłowska i A. Markowski, Wrocław: Ossolineum 2000. 436 s.

3. Bednarczyk A. Wybory translatorskie. Modyfikacje tekstu literackiego w przekładzie i kontekst asocjacyjny, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 1999. 276 s.

4. Gajda S. Podstawy badań stylistycznych nad językiem naukowym. Warszawa: Państwowe Wydawn. Naukowe, 1982. 187 s

5. Kielar B.Z. Tłumaczenie i koncepcje translatorskie, Wrocław: Ossolineum 1988. 135 s.

6. Nowicki W. Podstawy terminologii. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1986. 155 s.

7. Sosnowska K, Opracowywanie tłumaczeń, Warszawa 1983, wyd. Centrum Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej [w serii] Materiały Szkoleniowe INTE, nr 31.

REFERENCES

1. Tsolyk, N.M. (2018). Ukrainski pereklady «Na vysokii polonyni» Stanislava Vintsenza. "Ukraina ta Polshcha: mynule, sohodennia, perspektyvy" T.8. Instytut Polshchi Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky, Heneralne konsulstvo RP u Lutsku. Lutsk, [Ukrainian translations "On a High Polonynya" by Stanislav Vincenz]. P.130-132
2. Apresjan, Ju.D. (2000). Semantyka leksykalna. Synonimiczne ňrodki jkzyka, ti. Z. Koziowska i A. Markowski, Wrociaw: Ossolineum. [in Polish].
3. Bednarczyk, A. (1999). Wybory translatorskie. Modyfikacje tekstu literackiego w przekiadzie i kontekst asocjacyjny, Jydu: Wydawnictwo Uniwersytetu Jydzkiego. [in Polish].
4. Gajda, S. [1982]. Podstawy badac stylistycznych nad jkzykiem naukowym. Warszawa: Państwowe Wydawn. Naukowe. [in Polish].
5. Kielar, B.Z. (1988). Tiumaczenie i koncepcje translatoryczne, Wrociaw: Ossolineum. [in Polish].
6. Nowicki, W. (1986). Podstawy terminologii. Wrociaw: Zaklad Narodowy im. Ossolińskich. [in Polish].
7. Sosnowska, K. (1983). Opracowywanie tiumaczec, Warszawa: wyd. Centrum Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej [w serii] Materiaiy Szkoleniowe INTE, nr 31. [in Polish].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Юлія Васейко – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри слов'янської філології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Наукові інтереси: польська мова та література.

Наталія Цьолик – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов і перекладу Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Наукові інтереси: польська мова та література.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Yuliya Vase'ko – Candidate of Philological Sciences, Dotzent, Assistant Professor of the Slavonic Philology Department of Lesya Ukrainka Eastern European National University.

Scientific interests: the Polish language and literature.

Nataliya Ts'olik – Candidate of Philological Sciences, Dotzent, Assistant Professor of the Foreign Language and Translation Department of Lesya Ukrainka Eastern European National University.

Scientific interests: the Polish language and literature.

УДК 811'25

СТРАТЕГІЯ БЛЕФУВАННЯ В СУДОВОМУ ДИСКУРСІ В АСПЕКТІ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ

Ірина ЛИСИЧКІНА (Харків, Україна)

e-mail: ilynychkina@gmail.com

Ольга ЛИСИЧКІНА (Харків, Україна)

e-mail: olynychkina@gmail.com

Ольга ЗІБЕРТ-ГУД (Харків, Україна)

e-mail: zibertolha@gmail.com

ЛИСИЧКІНА Ірина, ЛИСИЧКІНА Ольга, ЗІБЕРТ-ГУД Ольга. СТРАТЕГІЯ БЛЕФУВАННЯ В СУДОВОМУ ДИСКУРСІ В АСПЕКТІ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ

Стаття присвячена дослідженню стратегії блефування в судовому дискурсі в аспекті англо-українського перекладу. У роботі з'ясовані особливості судового дискурсу та окреслено специфіку вербалізації стратегії блефування. Встановлено особливості відтворення стратегії блефування в англо-українському перекладі на матеріалі телевізійного серіалу «Булл».

Ключові слова: судовий дискурс; комунікативна стратегія; комунікативна тактика; стратегія блефування; переклад.

LYSYCHKINA Iryna, LYSYCHKINA Olha, ZIBERT-HUD Olha. THE STRATEGY OF BLUFFING IN COURT DISCOURSE IN TERMS OF ENGLISH-UKRAINIAN TRANSLATION

This article highlights the features of the strategy of bluffing in court discourse in terms of English-Ukrainian translation. The research outlines the features of court discourse, identifies the features of the strategy of bluffing, defines the peculiarities of rendering the strategy of bluffing in English-Ukrainian translation of court discourse on the material of TV show "Bull". The relevance of this research is determined by the general orientation of modern linguistic and translational studies on defining the features of communicative strategies in different discourses and their reproduction in linguo-cognitive and communicative-pragmatic aspects. The bluffing strategy is often implemented by the side of defence over the witness of the prosecution. An attorney attempts to take a predominant position over a witness (the recipient), letting the latter know that he/she is ready to catch him or her on false testimony. Defence may slightly put pressure on a witness, exposing him or her to emotions. Communicative situations of the bluffing strategy implementation are characterised by alert, sometimes hostile manner of communication, emotions of irritation, frustration of the recipient. However, these are not the indicators of unsuccessful completion of the provocation, since the recipient can not omit responding to a false information. It is established that the the main functions of the strategy of bluffing are: to demonstrate the interests of the client, to protect, to assail the witness, to refute evidence of the witness. The research data allow to figure out basic communicative tactics within the strategy of bluffing: fraud tactic, tactic of repeating questions, tactic of clarification, tactic of disagreement, tactic of establishing inappropriate behavior, tactic of using fictitious information, expressed in the sentences with cause-and-effect connection. In translation, it is important to preserve the original communicative strategy of bluffing and tactics used by the court participants. For this purpose, a number of techniques are used: thorough understanding of the source phrases, the overall content and situation, the meaning